

PRAGMALINGVISTIKA VA UNING TAHLILY SHAKLLANISH TARIXI

Rajabboyeva Shohsanam

Annotatsiya: Ushbu maqola pragmalingvistika sohasi va uning tahliliy shakllanish tarixini qamrab oladi. Maqolada pragmalingvistika sohasining asosiy tushunchalari, yondashuvlari va zamonaviy tadqiqot yo'nalishlari muhokama qilinadi. Tilning ijtimoiy, madaniy va texnologik kontekstda qo'llanilishi, shuningdek, til siyosati, til psixologiyasi va kiberpragmatika kabi subsohalar yoritiladi. Maqola, pragmalingvistika sohasining kelajakdagi yo'nalishlari va uning insonlararo tushunish va hamkorlikni yaxshilashdagi ahamiyati haqida ham fikr yuritadi.

Kalit so'zlar: Pragmalingvistika, nutq harakatlari nazariyasi, implicatura, ko'rsatkichlar nazariyasi, til psixologiyasi, til siyosati, kiberpragmatika, tilshunoslik, ijtimoiy muloqot, texnologiya va til.

Аннотация: В данной статье рассматривается область прагмалингвистики и история ее аналитического становления. В статье рассматриваются основные концепции, подходы и современные направления исследований в области прагмалингвистики. Будет рассмотрено использование языка в социальном, культурном и технологическом контекстах, а также такие подобласти, как языковая политика, языковая психология и киберпрагматика. В статье также размышляют о будущих направлениях области прагмалингвистики и ее значении в улучшении межличностного понимания и сотрудничества.

Ключевые слова: Прагмалингвистика, теория речевых актов, имплицатура, теория денотации, языковая психология, языковая политика, киберпрагматика, лингвистика, социальная коммуникация, технология и язык.

Abstract: This article covers the field of pragmalinguistics and the history of its analytical formation. The article discusses the main concepts, approaches and modern research directions in the field of pragmalinguistics. The use of language in social, cultural, and technological contexts will be covered, as well as subfields such as language policy, language psychology, and cyberpragmatics. The article also reflects on the future directions of the field of pragmalinguistics and its importance in improving interpersonal understanding and cooperation.

Keywords: Pragmalinguistics, speech act theory, implicature, denotation theory, language psychology, language policy, cyberpragmatics, linguistics, social communication, technology and language.

Pragmalingvistika so'z birikmasi ikki tushunchani o'z ichiga oladi: pragmatika va lingvistika. Bu ilmiy soha tilning ma'nosi va uni qanday qo'llanilishi o'rtasidagi aloqani o'rganish bilan shug'ullanadi. Pragmalingvistika, shuningdek, til bilan bog'liq harakatlarning ijtimoiy kontekstini va til foydalanuvchilarining maqsad va niyatlarini tushunishga yordam beradi.

Pragmalingvistika 20-asrning o'rtalarida rivojlanishni boshladi, bu vaqtga kelib tilshunoslikda strukturalizm va generativizm kabi yondashuvlar o'zining cho'qqilariga yetgan edi. Olimlar tilning faqat tuzilishi emas, balki uning ijtimoiy va madaniy kontekstdagi qo'llanilishini ham o'rganish kerakligini ta'kidlay boshladilar. Jumladan, Charles Morrisning semiotika

nazariyasi va J.L. Austin hamda John Searle kabi olimlarning nutq harakatlari nazariyasi pragmalingsvistikaning shakllanishida muhim rol o'ynadi.¹⁹⁴

Pragmalingsvistika quyidagi asosiy tushunchalarni o'z ichiga oladi:

- Nutq harakatlari nazariyasi: Bu nazariya til foydalanuvchilari o'z so'zlaridan ma'lum bir natijaga erishish uchun qanday foydalanishini tushuntiradi. Masalan, "Eshikni yopib qo'y" degan jumla buyruq hisoblanadi va bu orqali ma'lum bir harakatni amalga oshirish maqsad qilingan.

- Ko'rsatkichlar nazariyasi: Til elementlarining (masalan, zamirlar, ishora so'zlar) qanday qo'llanilishi va ularning muloqotdagi o'zgaruvchan ma'nosini o'rganadi.

- Implicatura: Nutqda aytilgan va aytilmagan narsalar o'rtasidagi ma'noni tushunish. Masalan, "Kechirasiz, o'tib ketsam mumkinmi?" deb so'rash orqali, gapiruvchi yo'l berishni so'raydi.

Pragmalingsvistika o'zining tahliliy shakllanishida turli ilmiy maktablarning yondashuvlaridan foydalangan. Tilning ijtimoiy aspektlarini chuqurroq tushunish uchun diskurs tahlili va matnshunoslik kabi sohalar bilan hamkorlik qilinadi. Shuningdek, antropologiya, psixologiya va sotsiologiya kabi boshqa fanlar bilan integratsiya pragmalingsvistikaning metodologiyasini boyitgan.¹⁹⁵

Zamonaviy pragmalingsvistika, o'zining ko'p qirraliligi va interdisiplinligi bilan ajralib turadi. Bu sohada olib borilayotgan tadqiqotlar turli tillardagi muloqot xususiyatlari va madaniyatlararo farqlarni o'rganishga qaratilgan. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va sun'iy intellekt dasturlarining tilni qay darajada samarali tushunishini va ishlatishini baholash ham muhim mavzulardan biridir.

Pragmalingsvistika sohasida til va madaniyat o'rtasidagi aloqani tushunish muhimdir. Har bir madaniyatning o'ziga xos til qo'llanilishi, nutq me'yorlari va muloqot uslublari mavjud. Masalan, ba'zi madaniyatlarda to'g'ridan-to'g'ri gapirish ma'qullanadi, boshqalarda esa ko'proq aylanma so'zlar ishlatiladi. Pragmalingsvistlar ushbu farqlarni aniqlash orqali tilning madaniy kontekstini chuqurroq tushunishga harakat qiladilar.

Zamonaviy dunyoda texnologiya til o'rganish va uni qo'llash sohasida muhim o'rin tutadi. Pragmalingsvistika sohasidagi tadqiqotlar, shuningdek, chatbotlar, yordamchi dasturlar va boshqa sun'iy intellekt ilovalarida tilni qanday qo'llash mumkinligini o'rganadi. Bu ilovalar turli til modellarini va nutqni tanish algoritmlarini qo'llagan holda, foydalanuvchilarning so'rovlari va murojaatlariga javob berishga qaratilgan.

Pragmalingsvistika ta'lim sohasida ham keng qo'llaniladi. O'qituvchilar va til o'rganuvchilar uchun tilning pragmatik jihatlarini tushunish, samarali kommunikatsiya qobiliyatlarini rivojlantirishda juda muhimdir. Til o'rganish dasturlari va kurslari tilning ma'no va kontekstini chuqurroq tushunishga yordam beruvchi pragmalingsvistik yondashuvlarni o'z ichiga olishi kerak.¹⁹⁶

Pragmalingsvistikaning yana bir muhim jihati nutq etikasi bilan bog'liqdir. Til foydalanishdagi etik me'yorlar, nutqning ijtimoiy ta'siri va bu ta'sirlarning adolatli hamda inklyuziv jamiyat qurishdagi o'rni sohada katta qiziqish uyg'otadi. Olimlar nutqning kuchini va uni ijtimoiy o'zgarishlar yoki stereotiplarni mustahkamlash yoki buzishda qanday qo'llanilishi mumkinligini o'rganishadi.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Austin, J. L. (1962). "How to Do Things with Words". Oxford University Press.

¹⁹⁵ Austin, J. L. (1962). "How to Do Things with Words". Oxford University Press.

¹⁹⁶ Verschueren, J. (1999). "Understanding Pragmatics". Edward Arnold.

¹⁹⁷ Searle, J. R. (1969). "Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language". Cambridge University Press.

Pragmalingvistika shuningdek, til psixologiyasi bilan ham chambarchas bog'liq. Foydalanuvchilarning tilni qanday qabul qilishlari va tushunishlari, shuningdek, tilning shaxsiy identitet va guruhga mansublik hissiyatiga qanday ta'sir qilishi soha mutaxassisleri tomonidan qiziqarli tadqiqot mavzulari hisoblanadi. Til orqali o'zini ifoda etish va boshqalarni tushunish qobiliyatlarini o'rganish, psixologiya va pragmalingvistika o'rtasidagi kesishma nuqtalardir.¹⁹⁸

Davlat va xalqaro darajada til siyosati, pragmalingvistika sohasining yana bir muhim qismidir. Til siyosati, tilning rasmiy maqomini, ta'lim tizimlaridagi til o'qitish strategiyalarini va ko'p tilli jamiyatlardagi til tenglik masalalarini o'z ichiga oladi. Pragmalingvistik tadqiqotlar, til siyosatining ijtimoiy adolat va etnik hamda madaniy guruhlar o'rtasidagi munosabatlarga ta'sirini tahlil qiladi.¹⁹⁹

Kiberpragmatika, ya'ni internet muhitida tilni qo'llash pragmalingvistikani yanada dolzarb qiladi. Bu soha, onlayn muloqotda tilning qanday ishlatilishi, internetda til va madaniyatning o'zaro ta'siri, shuningdek, virtual muloqotda madaniy tushuncha va identitetlarning ifodalanishini o'rganadi. Masalan, ijtimoiy tarmoqlar va forumlarda foydalanuvchilarning til qo'llanilishi, emoji va gif-lar orqali emotsiyalarni ifodalash usullari kiberpragmatikaning diqqat markazidir.

Pragmalingvistika kelajakda ham til va muloqot sohaslarida muhim rol o'ynashi kutilmoqda. Texnologiyalarning rivojlanishi, globalizatsiya va demografik o'zgarishlar tufayli tilshunoslikdagi yondashuvlar ham o'zgarib boradi. Tilning turli shakllarini, jumladan, sun'iy intellekt yordamida yaratilgan til modellarini tushunish va ularni insoniyat manfaati uchun qo'llash pragmalingvistikaning dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qoladi. Ushbu soha, til va muloqotning chuqurroq tushunchasini berib, insonlararo tushunish va hamkorlikni yaxshilashga yordam beradi.²⁰⁰

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Austin, J. L. (1962). "How to Do Things with Words". Oxford University Press.
2. Searle, J. R. (1969). "Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language". Cambridge University Press.
3. Morris, C. (1938). "Foundations of the Theory of Signs". University of Chicago Press.
4. Levinson, S. C. (1983). "Pragmatics". Cambridge University Press.
5. Wierzbicka, A. (1991). "Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction". Mouton de Gruyter.
6. Crystal, D. (1987). "The Cambridge Encyclopedia of Language". Cambridge University Press.
7. Verschueren, J. (1999). "Understanding Pragmatics". Edward Arnold.
8. Thomas, J. (1995). "Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics". Longman.

¹⁹⁸ Verschueren, J. (1999). "Understanding Pragmatics". Edward Arnold.

¹⁹⁹ Searle, J. R. (1969). "Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language". Cambridge University Press.

²⁰⁰ Searle, J. R. (1969). "Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language". Cambridge University Press.